

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

आदित्येभ्यो भुवंद्वज्यश्चरुं निर्वपेद्बूतिकाम आदित्या वा एतं भूत्ये प्रति नुदन्ते योऽलं भूत्ये सन्मूतिं न प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवंद्वतः स्वेन भागुधेयेनोपं धावति त एवैनं भूति गमयन्ति भवत्येवाऽऽदित्येभ्यो धारयंद्वज्यश्चरुं निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुद्धमानो वाऽऽदित्या वा अंपरोद्धारं आदित्या अंवगमयितारं आदित्यानेव धारयंद्वतः (१)

स्वेन भागुधेयेनोपं धावति त एवैनं विशि दाँधत्यनपरुद्धो भंवत्यदितेऽनु मन्यस्वेत्यपरुद्धमानोऽस्य पदमा दंदीतेयं वा अदितिरियमेवास्मै राज्यमनु मन्यते सुत्याशीरित्याह सुत्यामेवाऽशिष्ठं कुरुत इह मनु इत्याह प्रजा एवास्मै समनसः करोत्युप प्रेतं मरुत - (२)

सुदानव एना विशपतिनाम्यमु॒॑ राजा॑नुमित्याह मारुती वै विङ्गुष्टो विशपतिर्विशैवैन॑ राष्ट्रेण॑ समर्थयति॑ यः पुरस्ताद्वाम्यवादी स्यात्तस्य गृहाद्वीहीना हरेच्छुक्काङ्क्षं कृष्णाङ्क्षं वि चिन्नयुद्ये शुक्काः स्युस्तमादित्यं चुरुं निर्वपेदादित्या वै देवतंया विङ्गिशमेवावं गच्छु- (३)

त्यवंगतास्य विडनंवगतः राष्ट्रमित्याहूर्ये कृष्णाः स्युस्तं वारुणं चुरुं निर्वपेद्वारुणं वै राष्ट्रमुभे एव विशं च राष्ट्रं चावं गच्छति यदि नावगच्छेऽदिममहमादित्येभ्यो भागं निर्वपाम्यामुष्मादुमुष्यै विशोऽवगन्तोरिति॑ निर्वपेदादित्या एवैनं भागुधेयं प्रेफ्सन्तो विशमवं (४)

गमयन्ति यदि नावगच्छेदाश्वत्थान्मयूखान्श्सस मंध्यमेषायामुपं हन्यादिदमहमादित्यान्बंद्राम्यामुष्मादुमुष्यै विशोऽवगन्तोरित्यादित्या एवैनं बुद्धवीरा विशमवं गमयन्ति यदि नावगच्छेदेतमेवाऽऽदित्यं चुरुं निर्वपेदिध्येऽपि॑ मयूखान्श्सं नंद्येदनपरुद्धमेवावं गच्छत्याश्वत्था भवन्ति मरुतां वा एतदोजो यदश्वत्थ ओजस्वै विशमवं गच्छति सुप्तं भंवन्ति सुप्तगणां वै मरुतों गणश एव विशमवं गच्छति॥ (५)

धारयंद्वतो मरुतो गच्छति विशमवैद्यदादश च॥५॥

[१]

देवा वै मृत्योरबिभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावन्तेभ्यं एतां प्राजापत्याः शतकृष्णालां निर्वपत्तयैवैष्वमृतमदधाद्यो मृत्योर्बिभीत्यात्तस्मा एतां प्राजापत्याः शतकृष्णालां

निर्वपेत्प्रजापतिमेव स्वेनं भागधेयेनोपं धावति स एवास्मिन्नायुर्दधाति सर्वमायुरेति शतकृष्णला भवति शतायुः पुरुषः शतोन्द्रिय आयुष्येन्द्रिये (६)

प्रतिं तिष्ठति घृते भंवत्यायुर्वै घृतमृतः हिरण्यमायुश्चैवास्मां अमृतं च समीचीं दधाति चत्वारिं चत्वारि कृष्णलान्यवं द्यति चतुरवृत्तस्याऽस्यां एकधा ब्रह्मण् उपं हरत्येकधैव यजमान् आयुर्दधात्यसावांदित्यो न व्यरोचत् तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छुन्तस्मां एत ऽसौर्यं चरुं निरंवपुन्तेनैवास्मि- (७)

त्रुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मां एत ऽसौर्यं चरुं निर्वपेदमुमेवाऽऽदित्यः स्वेनं भागधेयेनोपं धावति स एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भंवत्युभुयतो रुक्मौ भंवत उभुयतो एवास्मिन्त्रुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमवं रुन्ध आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेथ्मावित्रं द्वादशकपालं भूम्यै (८)

चरुं यः कामयेत् हिरण्यं विन्देय हिरण्यं मोपं नमेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भंवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दते भूम्यै चरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दतु उपैनः हिरण्यं नमति वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्थते यो हिरण्यं विन्दते एता- (९)

मेव निर्वपेद्विरण्यं वित्त्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृद्धयत एतामेव निर्वपेद्यस्य हिरण्यं नशेद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति सावित्रो भंवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतत्रश्यत्यस्यामेवैनद्विन्दतो-न्द्र- (१०)

स्त्वष्टुः सोममभीषहापिबृथस विष्वद्व्याच्छुर्थस इन्द्रियेण सोमपीथेन व्यार्थत स यदूर्धमुदवंमीते श्यामाकां अभवन्थस प्रजापतिमुपाधावृत्तस्मां एत ऽसोमेन्द्रः श्यामाकं चरुं निरंवपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रियः सोमपीथमदधाद्वि वा एष इन्द्रियेण सोमपीथेनर्थते यः सोमं वर्मिति यः सोमवामी स्यात्तस्मा- (११)

एत ऽसोमेन्द्रः श्यामाकं चरुं निर्वपेथ्मोम् चैवेन्द्रं च स्वेनं भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मिन्निन्द्रियः सोमपीथं धंतो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्यृद्धयते यथसौम्यो भवति सोमपीथमेवावं रुन्धे यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथं इन्द्रियमेव सोमपीथमवं रुन्धे श्यामाको भवत्येष वाव स सोमः (१२)

साक्षादेव सोमपीथमवं रुन्धेऽग्रये दात्रे पुरोडाशमुष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालं पशुकामोऽग्निरेवास्मै पशून्प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति दधि मधुं घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पशुनां रूपः रूपेणैव पशूनवं रुन्धे पश्चगृहीतं भवति पाङ्गो हि पशवो बहुरूपं भवति बहुरूपा हि पशवः (१३)

समृद्धै प्राजापत्यं भवति प्राजापत्या वै पशवः प्रजापतिरेवास्मै पशून्प्र जनयत्यात्मा वै पुरुषस्य मधुं यन्मध्यग्रौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यज्मानोऽग्रो प्रदधाति पङ्गौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्गः पुरुषः पाङ्गः पशवं आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीयं पशूनवं रुन्धे॥ (१४)

इन्द्रियैऽस्मिन्दूर्या प्रातमिन्द्रः स्यात्स्मै सोमो बहुरूपा हि पशव एकचत्वारिंशत्ता॥ [२]

देवा वै सत्रमासतर्द्धिपरिमितं यशस्कामास्तेषां सोमः राजानं यशं आच्छृथ्य गिरिमुदैत्तमग्निरनूदैत्तावग्नीषोमो समभवतां ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु परेत्तावं ब्रवीद्याजयतं मेति तस्मां एतामिष्टिं निरवपतामग्नेयमुष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालः सौम्यं चरुं तयेवास्मिन्नेतरं - (१५)

इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमंधतां यो यज्ञविभ्रष्टः स्यात्स्मां एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमुष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालः सौम्यं चरुं यदाग्नेयो भवति तेजं एवास्मिन्नेतरं दधाति यदैन्द्रो भवतीद्वियमेवास्मिन्नेतरं दधाति यथसौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाऽऽग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे समाश्लेषयेत्तेजश्चैवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं च समीर्चीं (१६)

दधात्यग्नीषोमीयमेकादशकपालं निर्वपेदं कामो नोपनमेदाग्नेयो वै ब्रह्मणः स सोमपिबति स्वामेव देवतां अस्वेन भागुधेयेनोपधावति सैवेन कामेन समर्धयुत्युपैतुं कामो नमत्यग्नीषोमीयमुष्टाकपालं निर्वपेद्ब्रह्मवर्चसकामोऽग्नीषोमावेव स्वेन भागुधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं धत्तो ब्रह्मवर्चस्येव (१७)

भवति यदुष्टाकपालस्तेनाऽग्नेयो यच्छ्वामाकस्तेन सौम्यः समृद्धै सोमाय वाजिनेश्यामाकं चरुं निर्वपेद्यः क्लैब्याद्विभीयाद्रेतो हि वा एतस्माद्वाजिनमपक्रामत्यथैष क्लैब्याद्विभाय सोममेव वाजिन अस्वेन भागुधेयेनोपधावति स एवास्मिन्नेतो वाजिनं दधाति न क्लीबो भवति ब्राह्मणस्पृत्यमेकादशकपालं निर्वपेद्ब्रामकामो - (१८)

ब्रह्मणस्पतिमेव स्वेन भागुधेयेनोपधावति स एवास्मै सजातान्न यच्छति ग्राम्यैव भवति गणवती याज्यानुवाक्ये भवतः सजातैरेवैन गणवन्तं करोत्येतामेव निर्वपेद्यः कामयैत

ब्रह्मन्विशं वि नाशयेयुमिति मारुती याज्यानुवाक्ये कुर्याद्ब्रह्मन्वेव विशं वि नाशयति॥ (१९)

तेजः सुमीर्चो ब्रह्मवर्चयेव ग्रामकाम्लिचत्वारिंशत्ता॥५॥

[३]

अर्यम्णे चरुं निर्वपेष्मुवर्गकामोऽसौ वा आदित्यौऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयैत दानंकामा मे प्रजाः स्युरित्यसौ वा आदित्यौऽर्यमा यः खलु वै ददाति सोऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवा- (२०)

स्मै दानंकामाः प्रजाः करोति दानंकामा अस्मै प्रजा भवन्त्यर्यम्णे चरुं निर्वपेद्यः कामयैत स्वस्ति जनतामियुमित्यसौ वा आदित्यौऽर्यमाऽर्यमणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं तद्भवति यत्र जिग्मिषतीन्द्रो वै देवानामानुजावर आसीथ्स प्रजापतिमुपाधावत्स्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं नि- (२१)

रंवपुत्तेनैवैनमग्रं देवतानां पर्यणयद्बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये अकरोद्बुध्रादेवैनमग्रं पर्यणयद्यो राजन्ये आनुजावरः स्यात्तस्मा एतमैन्द्रमानुषूकमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमग्रं समानानां परि णयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रं परि णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धैः यो ब्रह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतं बारहस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बहुस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमग्रं समानानां परि णयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रं परि णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धैः॥ (२२)

परि णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धैः यो ब्रह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा एतं बारहस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बहुस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमग्रं समानानां परि णयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रं परि णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः समृद्धैः॥ (२३)

एव निर्ग्रामेतस्य चत्वारिं च॥

[४]

प्रजापतेष्मर्यस्त्रिः शद्वितरं आसन्ताः सोमाय राज्ञेऽददात्तासाऽ रोहिणीमुपैत्ता ईर्ष्यन्तीः पुनरगच्छन्ता अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददाथ्सोऽब्रवीद्वत्ममीष्य यथा समावच्छ उपैष्याम्यथं ते पुनर्दास्यामीति स कृतमामीत्ता अस्मै पुनरददात्तासाऽ रोहिणीमेवोपै- (२४)

तं यक्षम् आच्छ्रद्धाजानं यक्षम् आरदिति तद्राजयक्षस्य जन्म यत्पापीयानभवत् तत्पापयक्षस्य यज्ञायाभ्योऽविन्दुत्तज्ञायेऽस्य य एवमेतेषां यक्षमाणां जन्म वेद नैनमेते

यक्ष्मा॑ विन्दन्ति॒ स एुता॑ एुव नं॑मस्यन्नुपांधावृत्ता॑ अंब्रुवृन्वर॑ वृणामहे॑ समावृच्छ॑ एुव नं॑ उपांय॑ इति॒ तस्मा॑ एुत- (२५)

मांदित्यं चुरुं निरंवपुन्तेनैवैनं॑ पापाञ्चामांदमुश्वन्॑ यः पापयृक्ष्मगृहीतुः॑ स्यात्तस्मा॑ एुतमांदित्यं चुरुं निर्वपेदादित्यानेव स्वेन॑ भागुधेयेनोप॑ धावति॒ त एुवैनं॑ पापाञ्चामां॑मुश्वन्त्यमाव॑ निर्वपेदमुमेवैनं॑माप्यायं॑मानमन्वा॑ प्याययति॒ नवौनवो॑ भवति॒ जायं॑मान॑ इति॒ पुरोनुवाक्या॑ भवृत्यायुरेवास्मिन्तया॑ दधाति॒ यमांदित्या॑ अ॒शुमां॑प्याययृन्तीति॒ याज्ज्यैवैनं॑मेतया॑ प्याययति॒॥ (२६)

एवोपैतमस्मिन्त्रयोदश च॥३॥ [५]

प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यं॑ व्यादिशथसो॑ऽब्रवीद्यदिमाँलोकानभ्यतिरिच्यातै॑ तन्ममां॑ऽसदिति॑ तदिमाँलोकानभ्यत्यरिच्युतेन्द्रः॑ राजानु॑मिन्द्रमधिराजमिन्द्रः॑ स्वराजानुं॑ ततो॑ वै॑ स॑ इ॒माँलोकाः॑ स्नेधादुहृत्तत्॑ त्रिधातौ॑स्त्रिधातुत्वं॑ यं॑ कामयैताऽन्नादः॑ स्युदिति॑ तस्मा॑ एुतं॑ त्रिधातुं॑ निर्वपेदिन्द्राय॑ राज्ञे॑ पुरोडाश- (२७)

मेकांदशकपालमिन्द्रायाऽधिराजायेन्द्राय॑ स्वराज्ञेऽयं॑ वा॑ इन्द्रो॑ राजाऽयमिन्द्रौ॑ ऽधिराजो॑ऽसाविन्द्रः॑ स्वराङ्गुमानेव॑ लोकान्स्वेन॑ भागुधेयेनोप॑ धावति॒ त एुवास्मा॑ अन्नं॑ प्रयच्छन्त्यन्नाद॑ एुव भवति॒ यथा॑ वृथ्सेन॑ प्रत्तां॑ गां॑ दुह॑ एुवमेवैमाँलोकान्प्रत्तान्कामन्नाद्य॑ दुह॑ उत्तानेषु॑ कुपालेष्वधि॑ श्रयत्ययातयामत्वाय॑ त्रयः॑ पुरोडाशां॑ भवन्ति॑ त्रयं॑ इ॒मे॑ लोका॑ एुषां॑ लोकानामाया॑ उत्तरउत्तरो॑ ज्यायां॑भवत्येवमिव॑ हीमे॑ लोकाः॑ समृद्धै॑ सर्वेषामभिगुमयृन्वव॑ द्युत्यछं॑म्बद्धारं॑ व्युत्यासु॑मन्वृहाऽनिर्दाहाय॥ (२८)

पुरोडाशत्रयः॑ पद्मिः॑शतिश्च॥२॥ [६]

देवासुराः॑ संयंत्ता॑ आसुन्तां॑ देवानसुरा॑ अजयन्ते॑ देवाः॑ पराजिग्याना॑ असुराणां॑ वैश्युमुपांयुन्तेभ्यं॑ इन्द्रियं॑ वीर्यमपांक्रामुत्तदिन्द्रौ॑ऽचायुत्तदन्वपांक्रामतदवृरुद्य॑ नाशक्रोत्तदस्मादभ्यर्थो॑ऽचरथ्स प्रजापतिमुपांधावृत्तमेतया॑ सर्वपृष्ठयाऽयाजयृत्यैवास्मिन्निन्द्रियं॑ वीर्यमदधाद्य॑ इन्द्रियकामो - (२९)

वीर्यकामः॑ स्यात्तमेतया॑ सर्वपृष्ठया॑ याजयेदेता॑ एुव देवता॑ स्वेन॑ भागुधेयेनोप॑ धावति॒ ता॑ एुवास्मिन्निन्द्रियं॑ वीर्यं॑ दधति॒ यदिन्द्राय॑ राथृन्तराय निर्वपति॒ यदेवाग्नेस्तेजुस्तदेवाव॑

रुन्धे यदिन्द्राय बारहताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवावं रुन्धे यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव सवितुस्तेजस्त- (३०)

देवावं रुन्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवावं रुन्धे यदिन्द्राय शाक्ताय यदेव मरुतां तेजस्तदेवावं रुन्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवावं रुन्धे एतावन्ति वै तेजांसि तान्येवावं रुन्धे उत्तानेषु कुपालेष्वधि श्रयत्ययात्यामत्वाय द्वादशकपालः पुरोडाशो - (३१)

भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तं पर्यवेद्यति समन्तमेवेन्द्रियं वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दहायाश्च क्रष्टुभो वृष्णिर्बस्तः सा दक्षिणा वृषत्वायैतयैव यजेताभिशस्यमानं एताश्वेष्टा अस्य देवता अन्नमुदन्त्यदन्त्युवेवास्यं मनुष्याः॥ (३२)

इन्द्रियकांमः सवितुस्तेजस्तुरोडाशोऽष्टात्रिःशत्र्य॥ ४॥

[७]

रजनो वै कौण्येः क्रतुजितं जानकिं चक्षुर्वन्यमयात्तस्मां एतामिष्टिं निरंपदग्रये भ्राजस्वते पुरोडाशमुष्टाकपालः सौर्यं चुरुमुग्रये भ्राजस्वते पुरोडाशमुष्टाकपालं तयैवास्मिश्चक्षुरदधाद्यश्चक्षुष्कामः स्यात्तस्मां एतामिष्टिं निर्वपेदग्रये भ्राजस्वते पुरोडाशमुष्टाकपालः सौर्यं चुरुमुग्रये भ्राजस्वते पुरोडाशमुष्टाकपालमुग्रेर्वै चक्षुषा मनुष्यां वि (३३)

पश्यन्ति सूर्यस्य देवा अग्निं चैव सूर्यं च स्वेनं भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिश्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति यदाग्नेयौ भवतश्चक्षुषी एवास्मिन्तत्रतिं दधाति यथसौर्यो नासिकां तेनाभितः सौर्यमाग्नेयौ भवतस्तस्मादभितो नासिकां चक्षुषी तस्मान्नासिकया चक्षुषी विधृते समानी याज्यानुवाक्ये भवतः समानः हि चक्षुः समृद्ध्या उदुत्यं जातवेदसः सूस त्वा हरितो रथे चित्रं देवानामुदंगादर्नीकुमिति पिण्डान्म्रयच्छति चक्षुरेवास्मै प्रयच्छति यदेव तस्य तत्॥ (३४)

वि हृष्टाविःशतिश्च॥ २॥

[८]

ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासं धीरश्वेता वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमुग्रश्वेता वसुविद्धुवोऽसि ध्रुवोऽहः संजातेषु भूयासमपि भूश्वेता वसुविदामनमस्यामनस्य देवा ये संजाताः कुमाराः समनसुस्तानुहं कामये हृदा ते मां कामयन्ता हृदा तान्म आमनसः कुधि स्वाहाऽमनम्- (३५)

स्यामनस्य देवा याः स्त्रियः समनस्ता अहं कामये हृदा ता मां कामयन्ता ए हृदा ता म आमनसः कृषि स्वाहा॑ वैश्वदेवी॑ साङ्गहृणी॑ निर्विपेद्रामनकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्धस्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मै सजातान्प्र यच्छन्ति ग्राम्यैव भवति साङ्गहृणी॑ भवति मनोग्रहणं वै सुङ्गहृणं मने एव संजाताना॑ (३६)

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽह॑ संजातेषु भूयासुमिति परिधीन्परि दधात्याशिष्मेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्व॑ संजातेष्वधिं भवति यस्यैवं विदुषं एते परिधयः परिधीयन्त आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो वै संजाता ये महान्तो ये क्षुल्कायाः स्त्रियस्तानेवावरुन्धते उप तिष्ठन्ते॥ (३७)

स्वाहामनसि सजातानाऽरुन्धते पञ्च च॥ [१]

यन्नवैतत्त्ववनीतमभवद्यदसंपूत्तथसपिरभवदधिंयतु तद्यूतमभवदश्विनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि स्वाहा॑ मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि स्वाहा॑ विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि (३८)

तस्य ते ददतु येषां प्राणोऽसि स्वाहा॑ घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामिन्द्रेण दत्तां प्रयत्नं मरुद्धिः। तत्त्वा विष्णुः पर्यपश्युत्तत्त्वेडा गव्यरयत्। पावुमानेन त्वा स्तोमेन गायुत्रस्य वर्तन्योपांशोर्वीर्येण देवस्त्वा॑ सवितोश्मृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथन्तरयोस्त्वा॑ स्तोमेन त्रिष्टुभौ॑ वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा॑ सवितो- (३९)

श्मृजतु जीवातवे जीवनस्यायां अग्रेस्त्वा॑ मात्रंया जगत्यै वर्तन्याग्रीयुणस्य वीर्येण देवस्त्वा॑ सवितोश्मृजतु जीवातवे जीवनस्यायां इममन्त्र आयुषे वर्चसे कृषि प्रिय॑ रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छु विश्वे देवा जरंदष्टिर्यथाऽसत्। अग्निरायुष्मान्थस वनस्पतिभिरायुष्मान्तेन त्वायुषाऽयुष्मनं करोमि॑ सोम आयुष्मान्थस ओषधीभिर्यज्ञ आयुष्मान्थस दक्षिणाभिर्बहाऽयुष्मतद्वाहौ॑ औरायुष्मदेवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेन पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधयाऽयुष्मन्तस्तेन त्वायुषाऽयुष्मनं करोमि॥ (४०)

विश्वेषां देवानां प्राणोऽसि त्रिष्टुभौ॑ वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा॑ सवितोश्मोम् आयुष्मान्पञ्चविंशतिश्च॥ ३॥ [१०]

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमः रसो वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णति सरस्वतीं वाग्ग्राविष्णूं आत्मा यस्य ज्योगामर्यति यो ज्योगामयावी स्याद्यो वा कामयेत् सर्वमायुरियामिति तस्मा एतामिष्टि निर्वपेदाग्रेयमष्टाकपालः सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालः सारस्वतं चरुमाग्रावैष्णवमेकादशकपालमग्रेवास्य शरीरं निष्क्रीणाति सोमाद्रसं (४१)

वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुच्यति सारस्वतेन वाचं दधात्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं यज्ञेन च भिषज्यत्युत यदीतासुभर्वति जीवत्येव यन्नवैतत्त्रवनीतमभवुदित्याज्युमवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचेष्टश्चिनोः प्राणोऽसीत्याहाश्चिनौ वै देवानां (४२)

भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणोऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति मित्रावरुणयोः प्राणोऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन दधाति विश्वेषां देवानां प्राणोऽसीत्याह वीर्यमेवास्मिन्नेतेन दधाति घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामित्याह यथायुजुरेवैतत्प्यांवमानेन त्वा स्तोमेनेत्योः (४३)

ह प्राणमेवास्मिन्नेतेन दधाति बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेनेत्याहौजं एवास्मिन्नेतेन दधात्यग्रेस्त्वा मात्रयेत्याहाऽऽत्मानमेवास्मिन्नेतेन दधात्युत्विजः पर्यहुर्यावन्त एवत्विजुस्त एनं भिषज्यन्ति ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्य पर्यहुरेकुधैव यजमान आयुर्दधति यदेव तस्य तद्विरण्याद् (४४)

घृतं निष्पित्यायुर्वं घृतममृतः हिरण्यममृतादेवायुर्निष्पिति शतमानं भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यथो खलु यावतीः समा एष्वमन्यैत तावन्मानः स्याथ्समृद्धा इममग्र आयुषे वर्चसे कृधीत्याहाऽऽयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति विश्वे देवा जरदृष्ट्यथासदित्याह जरदृष्ट्यमेवैन करोत्यग्निरायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा आयुष्मन्तस्त एवास्मिन्नायुर्दधति सर्वमायुरेति॥ (४५)

रसं देवानां स्तोमेनेति हिरण्यादसुदिति द्वाविश्चतिश्च॥ ५॥

[४५]

प्रजापतिर्वरुणायाश्वमनयथस स्वां देवतामार्च्छुथस पर्यदीर्यत स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्त निरवपृत्ततो वै स वरुणपाशादमुच्यत वरुणो वा एतं गृह्णति

योऽश्वं प्रतिगृह्णाति यावुतोऽश्वान्प्रतिगृहीयात्तावतो वारुणाश्वतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोपां धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति (४६)

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्यश्वः समृद्धा एकमतिरिक्तं निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति यं वा नाथ्येति तस्मादेव वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरं प्रतिग्राही स्याथ्सोर्यमेककपालमनु निर्वपेद्मुमेवाऽऽदित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै वरुणः साक्षादेव वरुणमवयजतेऽपोनन्त्रीयं चरुं पुनरेत्य निर्वपेदप्सुयोनिर्वा अश्वः स्वामेवेनं योनिं गमयति स एनं शान्तं उपं तिष्ठते॥ (४७)

मुञ्चति चुरुः सुप्रदश च॥२॥

[१२]

या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममः हसो मुञ्चतं या वामिन्द्रावरुणा सहस्या रक्षस्यां तेजस्या तनूस्तयेममः हसो मुञ्चतं यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ स्नामस्तं वामेतेनावयज्ञे यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पुशुषु चतुष्पाथ्सु गोष्ठे गृहेष्वपस्वोषधीषु वनस्पतिषु स्नामस्तं वामेतेनावयज्ञे इन्द्रो वा एतस्ये- (४८)

न्द्रियेणापं क्रामति वरुण एनं वरुणपाशेनं गृह्णाति यः पाप्मनां गृहीतो भवति यः पाप्मनां गृहीतः स्यात्तस्मा एतामैन्द्रावरुणों पंयस्या निर्वपेदिन्द्रं एवास्मिन्निन्द्रियं दधाति वरुण एनं वरुणपाशान्मुञ्चति पयस्यां भवति पयो हि वा एतस्मादपक्रामत्यथैष पाप्मनां गृहीतो यत्पंयस्यां भवति पये एवास्मिन्नत्यां दधाति पयस्यायां (४९)

पुरोडाशमवं दधात्यात्मन्वन्तमेवैनं करोत्यथो आयतनवन्तमेव चतुर्धा व्यूहति दिक्षेवं प्रति तिष्ठति पुनः समूहति दिग्भ्य एवास्मै भेषजं करोति समूहावं द्यति यथाविद्धं निष्कृन्ततिं तादगेव तद्यो वामिन्द्रावरुणावग्नौ स्नामस्तं वामेतेनावयज्ञे इत्याहु दुरिष्ट्या एवैनं पाति यो वामिन्द्रावरुणा द्विपाथ्सु पुशुषु स्नामस्तं वामेतेनावयज्ञे इत्याहैतावतीर्वा आपोषधयो वनस्पतयः प्रजाः पुशवं उपजीवनीयास्ता एवास्मै वरुणपाशान्मुञ्चति॥ (५०)

एतस्य पयुस्यायां पति पद्मिःशतिश्च॥३॥

[१३]

स प्रक्लवन्नि काव्येन्द्रं वो विश्वतुस्परीन्द्रं नरः। त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्रघायुतः। न रिष्येत्वावतुः सखाौ। या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु। तेभिर्नैव विश्वैः सुमना अहेऽन्नाजन्सोम प्रति हृव्या गृभाय। अग्नीषोमा सर्वेदसा सहृती वनतं

गिरः। सं देवत्रा बैभूवथुः। युव- (५१)

मेतानि दिवि रोचनान्युग्मिश्च सोमु सक्रतू अधत्तम्। युव॑ सिन्ध॒॑ रुभिश्चस्तेरवद्यादग्नी-
षोमावमुञ्चतं गृभीतान्। अग्नीषोमाविम॑ सु मै शृणुतं वृषणा हवम्। प्रति॑ सूक्तानि॑ हर्यतुं
भवतं दाशुषे॑ मयः। आन्यं दिवो मांतरिश्चा॑ जभारामंशादन्यं परि॑ इयेनो अद्रेः। अग्नीषोमा॑
ब्रह्मणा॑ वावृथानोरुं युज्ञाय॑ चक्रथुरु लोकम्। अग्नीषोमा॑ हृविषुः प्रस्थितस्य वीत॑ (५२)

हर्यतं वृषणा जुषेथाम्। सुशर्माणा॑ स्ववंसा॑ हि भूतमथा॑ धत्तं यज्ञमानाय॑ शं योः। आ-
प्यायस्व॑ सं तैः। गुणानाँ॑ त्वा गणपति॑ हवामहे कविं कंवीनामुपमश्रवस्तमम्। ज्येष्ठराजुं
ब्रह्मणां॑ ब्रह्मणस्पतुं आ नः॑ शृणवन्तुतिभिः॑ सीद् सादेनम्। स इज्जनेनु॑ स विशा॑ स जन्मना॑
स पुत्रैर्वज्ज॑ भरते॑ धना॑ नृभिः। देवानां॑ यः पितरंमाविवासति॑ (५३)

श्रुद्धामना॑ हृविषा॑ ब्रह्मणस्पतिम्। स सुष्टुभा॑ स क्रक्रता॑ गणेन॑ वल॑ रुरोज
फलिंग॑ रवेण। बृहस्पतिरुस्त्रिया॑ हव्यसूदः॑ कनिंकद्वावशतीरुदाजत्। मरुतो॑ यद्ध॑ वो
दिवो या॑ वः॑ शर्मा॑ अर्युमा॑ यांति॑ वृषुभस्तुविष्मान्दाता॑ वसूनां॑ पुरुहूतो॑ अरहन्व॑। सुहस्त्राक्षो॑
गौत्रिभिद्वज्रबाहुरुस्मासु॑ देवो द्रविणं दधातु। ये॑ तैऽर्यमन्बुहवो॑ देवयानाः॑ पन्थानो॑ (५४)

राजन्दिव आचरन्ति। तेभिर्नो॑ देव॑ महि॑ शर्म॑ यच्छु॑ शं न॑ एधि॑ द्विपदे॑ शं चतुष्पदे।
बुधादग्न्मङ्गिरोभिर्गृणानो॑ वि॑ पर्वतस्य॑ दृ॑हितान्यैरत्। रुजद्रोधाऽसि॑ कृत्रिमा॑ण्येषाऽ॑
सोमस्य॑ ता॑ मद् इन्द्रशकारा। बुधादग्रेण॑ वि॑ मिमाय॑ मानैर्वज्रेण॑ खान्यतृणन्नदीनां॑म्।
वृथासृजत्युथिभिर्दीर्घयाथैः॑ सोमस्य॑ ता॑ मद् इन्द्रशकारा। (५५)

प्र यो॑ जज्ञे॑ विद्वा॑ अस्य॑ बन्धुं॑ विश्वानि॑ देवो॑ जनिमा॑ विवक्ति। ब्रह्म॑ ब्रह्मण॑ उज्ज्वलारु-
मध्यान्नीचादुच्चा॑ स्वधयाऽभि॑ प्र तस्थौ। मुहान्मुही॑ अस्तभायुद्वि॑ जातो॑ द्या॑ सद्य॑ पार्थिवं॑
च॑ रजः। स बुधादांष॑ जुनुषुभ्यग्रं॑ बृहस्पतिर्देवता॑ यस्य॑ सुम्राट। बुधाद्यो॑ अग्रंमभ्यर्त्योजंसा॑
बृहस्पतिमा॑ विवासन्ति॑ देवाः। भिन्द्वलं॑ वि॑ पुरो॑ दर्दरीति॑ कनिंकद्वथसुवरुपो॑ जिगाय॥ (५६)

युवं॑ वीतमा॑ विवासन्ति॑ पन्थानो॑ दीर्घयाथैः॑ सोमस्य॑ ता॑ मद् इन्द्रशकार॑ देवा॑ नवं॑ च॥६॥ [१४]

आदित्येभ्यै॑ देवा॑ वै॑ मृत्योदेवा॑ वै॑ सुत्रमर्यमो॑ प्रजापतेऽस्त्र्याङ्गिः॑ शत्रुजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रज्ञो॑ द्वृवैऽसि॑ यन्नवंमुग्निं॑ वै॑ प्रजा-
पतिर्वरुणाय॑ या॑ वामिन्द्रावरुणा॑ सप्रबृवच्चतुर्दशः॥१४॥

आदित्येभ्यस्त्वद्वरुम्भे॑ दानकामा॑ एवावरुद्युग्मि॑ वै॑ सप्रबृवथद्वश्चात्॥५६॥

तृतीयः प्रश्नः (काण्डम् २)

आदित्येभ्यः सुवर्णपो जिंगाय॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥२-३॥

generated on December 25, 2025